

Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi

Zeitschrift für Forschungen zur deutschen Sprache und Kultur
The Journal of German Language and Culture Research

Cilt 6 Sayı 2 Aralık 2024/ Volume 6 Issue 2 December 2024

Geliş Tarihi: 28.06.2024- Kabul Tarihi: 11.11.2024 /Submitted: 28.06.2024- Accepted: 11.11.2024

Doi: 10.55143/alkad.1506929

Almanca Ön Ekli Fiillerde “Ab-” Ekinin Anlamsal İşlevi

The Semantic Function of the Affix “Ab-“ in German Particle Verbs

Zeki USLU*
Gülten TOY**

Öz

Bu çalışmanın amacı Almancada ab- ekinin önekli fiillerdeki anlamsal işlevini incelemektir. Çalışma nitel araştırma kapsamında betimleyici bir yöntemle hazırlanmıştır. Almanca çekimli bir dil olmasına karşın eklerle sözcük yapımı çok yaygındır. Özellikle önekli fiiller söz varlığında önemli bir yer tutar. Önekli fiiller iletişimin vazgeçilmez öğeleridir. Ancak yabancı dil olarak Almanca öğretiminde yeterince ele alındığı söylenemez. Ders içeriklerinde çok az yer bulmaktadır. Yapılan gözlemler Almanca öğrenenlerin çoğunlukla temel fiilleri öğrendikleri ve kullandıklarını göstermektedir. Bu durum hem sözcük dağarcıklarında eksiklik hem de iletişimde zorluklara neden olmaktadır. Bu nedenle önekli fiillerin her yönüyle incelenmesi gerekir. Önekler birleştiği temel fiil ile etkileşime geçerek, söz dizimsel ve anlamsal işlevleri yerine getirirler. Önekli fiiller ekin özelliğine göre ayrılan fiiller ve ayrılmayan fiiller olarak iki grupta incelenir. Ab- önekli fiiller Almanca ayrılan fiiller grubunda yer alır. Almanca önekli fiiller arasında sayısal olarak en çok ab- öneki ile yapılan fiil bulunmaktadır. Bu nedenle ab- önekli fiillerin her yönüyle incelenmesi yabancı dil öğrenenlere katkı sağlayacaktır. Ab- eki bağımsız bir biçimdir. Tek başına anlamı vardır. İlgeç ve belirteç olarak kullanılabilir. Bir yer ve zaman bağlamında, başlama, ayrılma, uzaklaşma, aşağı yönelme, öykünme, sonlandırma ve güçlendirme anlamlarını taşır. Bu anlamları birleştiği temel fiile aktarır. Yabancı dil olarak Almanca öğretiminde eklerle sözcük yapımına, bu bağlamda önekli fiillere daha çok yer verilmesi, yabancı dil öğrenmede başarıyı artıracaktır.

Anahtar sözcükler: Önekli fiiller, Ayrılan Fiiller, “Ab-“ Öneki, Sözcük Yapımı, Almanca

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı, e-posta: zekiuslu@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9145-0845

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı, e-posta: g.toy@hotmail.com, ORCID: 0009-0003-5795-637X

Abstract

The aim of this work is to analyze the semantic functions of the affix “ab-” in German particle verbs. In German, the prefix and particle verbs have an important place in the vocabulary, even though German is an inflectional language. These verbs are indispensable elements of communication. But one cannot say that they are sufficiently discussed in German as a foreign language lessons. The observations show that Turkish learners of German mostly learn and use the main verbs. This causes both incompleteness in their vocabulary and difficulties in communication. For this reason, the particle verbs should be examined in detail. The affixes perform syntactic and semantic functions in particle verbs by interacting with the simplex. The prefixing verbs in German are divided into two groups: separable verbs and inseparable verbs. The particle verbs with ab- are separable verbs and are the most commonly used. The particles ab- is a free morpheme and has different meanings. It can be used as a preposition and adverb. Ab- signals in particle verbs beginning, separation, downward direction, negation, imitation, termination and intensification. The prefixing verb addition transfers these meanings to the main verbs. The investigations in the area of word formation and particle verbs will contribute to GFL teaching and learning.

Keywords: Prefix and Particle Verbs in German, Separable Verbs, The Particle “Ab-”, Morphology

Giriş

Almancada öneklerle sözcük yapımı çok yaygındır. Özellikle önekli fiiller söz varlığında önemli bir yer tutar. Temel fiillerin başına önekler getirilerek, yeni ve farklı anlamlar kazanmaları sağlanır. Bu özellik sözcük varlığı açısından bir zenginlik olarak değerlendirilebilir. Mater (1966) Almancada temel fiil sayısının 3205 olduğunu, bunlardan 1581’inin önek almayan özellikte kullanıldığını, diğer 1624 fiilden ise önekler yardımıyla 11356 yeni fiil türetildiğini belirtmektedir (Akt: Mungan, 1986, s. 24; Bağatır vd. 2016, s.394). Görüldüğü gibi, önekli fiillerin sayısı temel fiillerden çok fazladır. Bu veri Almanca söz varlığında önekli fiillerin yeri ve önemini açıkça göstermektedir. Bir temel fiil ile birleşen öneklerin işlevleri, sağladığı olanaklar ve anlam zenginliği şöyle bir örnekle gösterilebilir (Balcı, 2010, s. 107):

nehmen = almak

abnehmen: zayıflamak

aufnehmen: çekim yapmak

sich benehmen: davranmak

einnehmen: içine almak, kazanmak

festnehmen: tutuklamak

heimnehmen: eve götürmek

krummnehmen: gocunmak

malnehmen: çarpamak

nachnehmen: sonradan almak

strengnehmen: titiz olmak

übelnehmen: darılmak

umnehmen: omzuna atmak

vernehmen: sorgulamak

vornehmen: önüne takmak

wegnehmen: aşırarak

zunehmen: kilo almak

annehmen: kabul etmek

ausnehmen: hariç tutmak

durchnehmen: işlemek

entnehmen: sonuç çıkarmak

fortnehmen: elinden almak

hinnehmen: katlanmak

leichtnehmen: hafife almak

mitnehmen: birlikte götürmek

schwernehmen: önemsemek

teilnehmen: katılmak

übernehmen: üstlenmek

unternehmen: girişmek

vorausnehmen: öngörmek

wahrnehmen: algılamak

wundernehmen: şaşırtmak

zurücknehmen: geri almak

Görüldüğü gibi “nehmen” temel fiili farklı önekler ile birleşerek yeni anlamlar kazanmaktadır. Öneklerin işlevleri ve yüklediği anlamlar çok boyutludur. Bazı önekler “almak” eylemi çevresinde anlamlar katarken, diğer bazıları birleştiği temel fiilin anlamından uzaklaşarak yeni anlamlar yüklemektedir. Öneğin türüne göre farklı işlevleri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, ayrılan öneklerle, ayrılmayan öneklerin biçimsel, anlamsal ve sözdizimsel işlevleri aynı değildir. Yukarıdaki örneklerde her önek birleşimi için yalnızca bir anlam yazılmıştır. Ancak, önekli fiilin anlamı kullanıldığı bağlama göre genişletilebilir. Örneğin; “abnehmen” fiilini yalnızca “zayıflamak” olarak öğrenmek yeterli değildir. Kullanım bağlamına göre şu anlamları taşıyabilir: den Hut abnehmen (şapkayı çıkarmak), Hörer abnehmen (ahizeyi kaldırmak), Bild abnehmen (resmi indirmek), den Bart abnehmen (sakal kesmek), Obst abnehmen (meyve toplamak). Önekli fiillerin bu anlam zenginliği yabancı dil olarak Almanca öğrenenler için önemli bir zorluk oluşturmaktadır. Özellikle anadilinde önek kullanımı bu kadar yaygın olmayan Türk öğrenciler için durumun daha da karmaşık olduğu söylenebilir. Ders ortamlarında yapılan gözlemler bunu açıkça göstermektedir. Öğrenciler Almancada yalnızca temel fiiller ile cümle kurmaya çalışmakta, öneklerin olanaklarından yararlanamadıkları için, düşüncelerini dile getirmekte zorluk yaşamaktalar. Ders kitapları ve benzeri öğretim materyalleri incelendiğinde öneklerle ilgili içeriklere yeterince yer verilmediği görülür. Oysa hem sözcük yapımı, hem anlam ve kullanım yönünden bu kadar çok işlevi olan öneklere daha fazla önem verilmesi gerekir.

Yukarıdaki düşüncelerden yola çıkarak, Almancada ab- önekli fiillerin özelliklerinin incelemesi ve Almanca öğrenenlere bu konuda katkı sağlanması bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 1- Almancada önekli fiillerin özellikleri nelerdir?
- 2- Fiil birleşimlerinde ab- öneki ne tür bir rol oynar?
- 3-Önekli fiillerde ab ekinin anlamsal işlevi nedir?

Çalışmanın yabancı dil olarak Almanca öğretimine katkı sunacağı ve Almanca öğrencilerinin sözcük gelişiminde önemli bir motivasyon sağlayacağı öngörülmektedir. Çalışma nitel araştırma kapsamında betimleyici bir yöntemle hazırlanmıştır.

Almancada Önekli Fiiller

Almancada bir temel fiilin başına çeşitli ekler getirilerek, yeni anlamlar kazanması sağlanır. Temel fiil ile birlikte kullanılan bu ekler önek olarak adlandırılır. Önekler, fiil, ad ve önad gibi sözcük türlerinin başına eklenerek, yapı ve anlamca farklı, yeni sözcük türlerinin oluşturulmasında görev alan dilsel araçlardır (Bußmann, 2002, s.528). Fiilin önüne eklenen önekler, temel fiil üzerinde biçimsel ve anlamsal yönden değişiklikler oluşturur. Biçimsel değişim cümle içinde önekin fiilden ayrılıp ayrılmaması ile ilgilidir. Anlam değişimi ise ilgili önek ve temel fiilin anlamsal etkileşimi ile oluşur. Bir temel fiil farklı öneklerle birleşebilir ve her önek fiile farklı bir anlam özelliği katar (Erben, 2000, s. 74). “Kommen” fiili “ab-, an-, auf-, be-, durch-, ein-, ent-, um-, zu- vb” gibi önekler alarak, farklı anlam özellikleri kazanır. Önekler birleştiği temel fiilin düz anlamını farklı yönlerden zenginleştirebilir ya da temel fiile düz anlamı dışında yeni anlamlar kazandırabilir. “Gelmek” anlamındaki “kommen” fiili ile birleşen an- öneki, “ankommen= bir yere gelmek, varmak” anlamını verir. Aynı temel fiille birleşen “be-“ öneki ise, birleştiği temel fiilin içeriğini değiştirip “bekommen= almak” biçiminde yeni bir anlam etkileşimi kurar. Öneklerin sağladığı anlam değişimleri dikkate alındığında, üretken bir özellik gösterdikleri ve sözcüğün gelişimine katkı sağladıkları söylenebilir (Engel, 1996, s. 438; Eichinger, 2000, s. 102).

Biçim ve işlev bakımından Almancada iki tür önek vardır: tek başına anlam taşıyan ve çoğunlukla ilgeçlerden (an, auf, über vb.) oluşan önekler ile tek başına kullanılmayan (be-, ent-, ver- vb.) önekler. Bu öneklerin temel fiil ile kurdukları etkileşim, hem biçimsel hem de anlamsal olarak farklılık gösterir. Önekli fiillerin bu özellikleri şöyle bir örnekle gösterilebilir:

fahren / araçla gitmek

Efe fährt nach Ankara. / Efe Ankara'ya gidiyor.

abfahren / hareket etmek, kalkmak

Der Zug fährt um 10.00 Uhr ab. / Tren saat 10.00'da kalkıyor.

erfahren / öğrenmek, deneyimlemek

Das erfahre ich von seiner Mutter. / Bunu annesinden öğreniyorum.

Yukarıdaki örneklerde “fahren” temel fiilinden türetilen “abfahren” ve “erfahren” önekli fiillerini incelediğimiz zaman öneklerin farklı özelliklerini görüyoruz. “Abfahren” fiili ile kurulan cümlede önek, özneye göre çekimlenen temel fiilden ayrılıp en sona gidiyor. Ancak anlamsal olarak temel fiilden uzaklaşmıyor. Temel fiilin anlam çerçevesine yeni bir boyut ekliyor. Buna karşın “erfahren” fiili ile kurulan cümlede ise “er-” öneki temel fiilden ayrılmıyor ve anlamsal olarak temel fiilden uzaklaşıp yeni bir içerik yüklüyor. Öneklerin bu özelliklerinin dilde ekonomi ilkesine katkı sağladığı bir gerçektir. Sözcük yapımında kolaylık ve söz varlığında zenginlik aracı olarak değerlendirilebilir.

Almanca dilbilgisi kitaplarında önekli fiiller iki başlıkta ele alınır; ayrılmayan fiiller (Präfixverben) ve ayrılan fiiller (Partikelverben). Bu sınıflandırma fiil birleşimlerindeki önekin özelliğine göre yapılmaktadır. Aşağıda bunların özelliklerini inceleyelim.

Ayrılmayan Fiiller

Ayrılmayan fiillerin (Präfixverben) önekleri bağımlı biçimbirimlerdir. Tek başına anlam ve kullanımları yoktur. Almancada “be-, emp-, ent-, er-, fehl-, ge-, miß-, ver-, zer-“ yaygın kullanılan öneklerdir. Ayrıca yabancı dillerden Almancaya giren “de-, dis-, in-, re-“ önekleri ile yapılan fiiller de vardır. Ayrılmayan önekler vurgusuz okunur (Duden, 1995, s. 445; Helbig & Busch, 1988, s. 222).

Ayrılmayan önekler birleştiği fiilin biçimsel özelliğini etkilemezler. Cümle içinde çekimlendiği zaman temel fiilden hiç ayrılmazlar. Bunların en önemli işlevi temel fiilin anlamını değiştirmeleri ve yepyeni bir anlam yüklemeleridir. Bazı önekler birleştikleri fiillerin geçişlilik özelliğini etkiler, geçişsiz fiilleri geçişli yapar. Böylece fiilin istemi ve değeri gibi anlamsal özelliklerini değiştirir. Bu özellikleri aşağıda örneklendirelim:

Der Schüler steht vor der Schule. / Öğrenci okulun önünde duruyor.

Der Schüler besteht die Prüfung. / Öğrenci sınavı kazanır.

Der Ausländer versteht mich nicht / Yabancı beni anlamıyor.

Wie entsteht Regen? / Yağmur nasıl oluşur?

Der Angeklagte gesteht seine Schuld. / Sanık suçunu itiraf ediyor.

Yukarıdaki örneklerde “stehen/durmak” temel fiili ayrılmayan öneklerle birleşince, “bestehen/kazanmak”, “verstehen/anlamak”, “entstehen/oluşmak” ve “gestehen/itiraf etmek” gibi yeni anlamlar kazanmıştır. Görüldüğü gibi ayrılmayan önekler temel fiilin anlamını önemli ölçüde değiştirmiştir.

Ayrılmayan fiillerde önek ile temel fiil arasına başka hiçbir ek getirilemez. Önekler geçmiş zaman çekimlerinde de yerlerini korurlar.

Der Schüler bestand die Prüfung / Öğrenci sınavı kazandı.

Der Ausländer hat mich nicht verstanden / Yabancı beni anlamadı.

Der Angeklagte hat seine Schuld gestanden. / Sanık suçunu itiraf etti.

Örneklerde fiillerin Partizip Perfekt biçimlerinde “ge-“ eki almadıklarını görüyoruz. “Stehen” fiili “gestanden” biçiminde çekimlenirken, “bestehen” fiili ge- eki almayarak “bestanden” olarak çekimleniyor. Bu özellik bütün ayrılmayan fiiller için geçerlidir.

Ayrılan Fiiller

Temel fiil ile birleşen önek anlamlı bir sözcük olup, tek başına kullanılma özelliğine sahipse bu fiiller ayrılan fiiller olarak adlandırılmaktadır. Ayrılan fiiller ile cümle kurulduğu zaman, temel fiil özneye göre çekilir. Önek ayrılarak cümlenin en sonuna getirilir. Ayrılan önekler çoğunlukla ilgeçlerden oluşan eklerdir. Bu nedenle, ayrılan önekle birleşen fiiller Almancada ilgeç birleşimli fiiller (Partikelverben) olarak adlandırılır. Ancak bu kavramı tartışmalı bulan yaklaşımlar da vardır. Çünkü ayrılan fiillerin öneki hem sözlüksel hem de biçimbilgisel açıdan ele alınabilmektedir. Ayrılan fiillerin önekleri bağımsız birimlerdir. Ama buradaki işlevi bir fiille birleşerek ona anlam yüklemektir. Bu düşünce ile “Duden” Dilbilgisi bu tür ilgeçler için yarım önek (Halbpräfix) kavramını kullanmaktadır. Almancada “ab-, an-, auf-, aus-, bei-, ein-, fest-, hin-, los-, mit-, nach-, vor-, weg-, zu-, zurück-, zusammen-, kaputt-, tot-, fern-, teil-” ayrılan fiil önekleridir (Duden, 1995, s. 450). Örneğin “aufgehen, anfangen, einnehmen, zurückkommen, teilnehmen” ayrılan fiillerdir. Aşağıdaki örneklerde bunların çekim özelliklerini görelim:

Die Sonne geht früh auf, / Güneş erken doğuyor.

Wann fängt der Unterricht an? / Ders ne zaman başlıyor?

Herr Ali ist aus Deutschland zurückgekommen. / Ali bey Almanya’dan geri döndü.

Vergiss nicht, am Seminar teilzunehmen! / Seminere katılmayı unutma!

Nehmen Sie das Medikament ein! / Bu ilacı içiniz!

Ayrılan fiillerin önekleri bağımsız birimlerdir. İlgeç, belirteç, ad ve önad görevlerinde kullanılabilir. Önek olarak kullanıldığında sözlük anlamını eklendiği fiile de aktarır. Örneğin “auf” ilgeci sözlük anlamı olarak yukarı yönü bildirmektedir. Birleştiği “gehen” fiili ile anlam etkileşimi kurarak, “aufgehen” önekli fiilin anlamını belirlemiştir. Yukarıdaki örnekte, “gehen/gitmek” fiili ile “auf/yukarı yön” ilgeci etkileşerek, özne ile kurulan bağlamda “güneşin doğması” anlamını ortaya çıkarmıştır. Temel fiilin “gitmek” olan anlamı değişmemiş, kapsamı genişletilmiş ve yeni bir anlatım olanağı kazandırılmıştır.

Örneklerde görüldüğü gibi, ayrılan fiillerin önekleri her tür dilbilgisel kullanımda temel fiilden ayrılmaktadır: şimdiki zaman (geht .. auf), geçmiş zaman (zurückgekommen), emir kipi (nehmen ... ein) ya da mastarlı yapılarda (teilzunehmen). Bu özellikler bütün ayrılan fiiller için geçerlidir. Aynı temel fiile farklı önekler getirilerek (abschreiben, aufschreiben, einschreiben, vorschreiben, zuschreiben vb.) hem dilde ekonomi ilkesi sağlanıp, hem de dilin sözvarlığı zenginleştirilmektedir. Bu nedenle öneklerin özelliklerini bilmek, yabancı dil olarak Almanca öğrenenler için önemli bir konudur.

“Ab-” Önekinin Özellikleri

“Ab” Almancada ilgeç, belirteç ve fiil öneki olarak kullanılan bağımsız bir sözcüktür. İlgeç olarak belirli bir yer ve zaman bağlamında birlikte olduğu söz grubuna “-den itibaren, -den başlayarak, -den, -de” anlamlarını yükler. “Ab Montag bin ich wieder zu Hause”. /Pazartesi den itibaren yeniden evdeyim. “Ab dem ersten Juni haben wir Prüfungen” (Bir hazirandan başlayarak sınavlarımız var), “Ab Lager” (depodan). Belirteç olarak “ab und zu” (arada sırada), “abwärts” (aşağıya doğru) vb. anlamlarda kullanılır. Belirli adlar (Sahne / absahnen, Kette / abketten) ve sıfatlardan (mager / abmagern, flau / abflauen) fiil yapımı ve temel fiillerin önüne eklenerek onları sözdizimsel ve anlamsal açıdan etkileme gibi işlevleri vardır. Ayrılan fiillerde önek olarak kullanımı çok yaygındır. Ayrılan fiillerdeki işlevi ve anlamsal özellikleri incelemeye değer görülmektedir. Sözdizimsel özelliğini görmek için aşağıdaki örneklere göz atalım:

- 1- a) Sie springt aus dem Fenster. / Pencereden atlıyor.
b) Sie **springt ab**. / Aşağı atlıyor.
- 2- a) Der Schüler schreibt einen Text. / Öğrenci bir metin yazıyor.
b) Der Schüler **schreibt** von einem Buch **ab**. / Öğrenci bir kitaptan kopya çekiyor.
- 3- Die Frau hat **abgenommen**. / Kadın kilo verdi.
- 4- Der Gast wird vom Bahnhof **abgeholt**. / Konuk istasyondan alınır.
- 5- Ich werde das Zeitungsabonnement **abbestellen**. / Gazete aboneliğimi iptal edeceğim.

(1a) örneğinde “springen / atlamak” fiilinin sözdizimsel değeri görülüyor. “springen” fiilinin istemi, bir ilgeç ve dativ durumda bir tümleç. Bunlar olmadan, yalnızca özne ve fiille kurulacak cümle, anlamı tam olarak aktaramıyor. “O atlıyor” biçiminde bir cümlede anlam boşluğu var. Bu boşluk “nereden?” sorusuna yanıt verecek öğelerle tamamlanmak zorunda. (1b) örneğinde ise “abspringen” fiilini görüyoruz. “Ab-” öneki ile birleşen temel fiilin isteminde değişiklik olmuş ve önekli fiil ile kurulan cümlede tümleç bulunmasına gerek kalmamıştır. “Ab-” öneki “springen” fiilinin anlamına “aşağıya doğru” boyutunu ekleyerek değeri etkilemiş ve sözdizimsel özelliğini değiştirmiştir. Benzer bir durum “schreiben” fiilini ele alan örnek (2) de de vardır. Schreiben (bir şeyi yazmak) temel fiili “ab-” öneki ile birleşince, “abschreiben” fiili (bir yerden bakarak, aynısını yazmak) anlamını kazanmıştır. Şimdiki zamanda kurulan cümlelerde (1b) ve (2b) temel fiil özneye göre çekimlenmiş ve önek ayrılarak en sona gitmiştir. Fiilin geçmiş zaman ve edilgen yapı bildirmede kullanılan (3 ve 4) partizip perfekt biçiminde de önekin temel fiilden ayrıldığını görüyoruz (abGEnommen, abGEholt). Fiil çekimsiz olarak mastar biçiminde cümlenin sonuna getirildiğinde (5) önekin yerinde değişiklik olmuyor.

Yukarıdaki örneklerde ab önekinin birleştiği temel fiilde ne tür sözdizimsel etkiler yaptığını gördük. Şimdi ab- önekli fiillerin anlamsal özelliklerini ve ab önekinin birleştiği temel fiillerle kurduğu anlamsal etkileşimi inceleyelim.

“Ab-” Önekinin Fiillerde Anlamsal İşlevi

“Ab-” öneki ana hatlarıyla “ayırılma, uzaklaşma, aşağıya yönelme” anlamlarını taşır. Fiil öneki olarak kullanıldığında, bu genel anlamlarını temel fiile de aktarır. Böylece ab önekli fiil anlam zenginliği kazanır ve yeni durumları ifade etme olanağı sağlar. Ab- öneki diğer ayrılan öneklerde olduğu gibi, birleştiği temel fiile düz anlamından uzaklaşmadan yeni ve ayrıntılı anlamlar yükler. Örneğin; zahlen (ödemek) - abzahlen (taksitle ödemek), fahren (gitmek) – abfahren (hareket etmek), brechen (kırmak) – abrechen (kırarak koparmak), schreiben (yazmak) – abschreiben (bakarak yazmak, kopya çekmek), lesen (okumak) – ablesen (bakarak okumak), suchen (aramak)- absuchen (iyice aramak), sagen (söylemek) – absagen (iptal etmek), binden (bağlamak) – abbinden (çözmek), bestellen (sipariş vermek) – abbestellen (siparişi iptal etmek). Örneklerden de anlaşılacağı gibi, ab- önekinin fiillerde önemli anlamsal işlevleri bulunuyor. Fiil önekinin bu işlevi bir yandan dilde ekonomi ilkesine uyarken, öte yandan söz varlığını güçlendiriyor. Bu anlam özelliklerini tanımak, yabancı dil olarak Almanca öğrenenlere önemli katkılar sağlayacaktır.

Dilbilim çalışmalarında ab öneki ile birleşen fiillerin çeşitli anlam özellikleri incelenmiş ve farklı işlevleri ele alınmıştır (Ülkü, 1980; Wahrig, 1986; Mungan, 1986; Duden, 1995; Lohde 2006; Fleischer ve Barz, 2012). Wahrig (1986, s. 21) ve Duden (1995, s. 450) gibi temel sözlükler ab- öneki fiillerin anlam özelliklerini altı grupta ele almıştır. Bu anlamsal özellikler bir yerden hareket, ayrılma, uzaklaşma, azalma, aşağı doğru yönelme, kopya etme, sona erdirme olarak sınıflandırılmaktadır. Ülkü (1980, s. 39) ab öneki fiilleri anlam özelliklerine göre on bir başlıkta incelemiştir. Diğer sınıflandırmalarda yer almayan bütünden bir parçanın kopması, yeni bir duruma geçme, kapatma, eskitme özelliklerini farklı gruplar olarak ele almıştır. Mungan (1986, s. 59) yedi yüz seksen adet ab öneki fiili çözümlendiği çalışmasında, temel olarak beş farklı anlam grubu saptamıştır. Bir yerden ayrılma, uzaklaşma gibi anlam özelliğinin çok yaygın olduğunu belirleyerek bunları üç alt gruba ayırmayı tercih etmiştir: bir yerden ayrılma, ayırma, öykünme. Lohde (2006, s. 241) ab- öneki fiillerin anlamsal özelliklerini yer ilişkileri, tamamlama ve tarz gibi üç temel başlıkta incelemiştir. Bu başlıklardan özellikle yer ilişkilerine ağırlık vermiş ve uzaklaşma, aşağıya yönelme, sona erdirme, kopya etme gibi anlamlar taşıyan fiilleri bu grupta değerlendirmiştir.

Görüldüğü gibi ab- öneki fiillerin anlamsal özellikleri farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Gruplandırma sayıları bakış açılarına göre değişmektedir. Yakın anlamlı olanlar aynı grupta toplanabilir ya da ayrı ayrı ele alınabilir. Bu tercihin çalışmanın amacı ve kapsamı ile ilişkili olacağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızda gruplandırma sayısı yerine anlamsal özelliklerine dikkat çekilmesi önemli görülmektedir. Anlamsal özellikleri kullanım sıklığına ve Türkçe karşılıklarına göre şöyle sınıflandırmak mümkündür:

1- Ayrılma, uzaklaşma, giderme;

abfahren (hareket etmek, kalkmak), abreisen (seyahate çıkmak), abschaffen (ortadan kaldırmak), abbröckeln (ufalamak), abholen (gidip almak), abwaschen (yıkamak), abnehmen (birinden bir şeyi almak, kilo vermek), abschneiden (kesmek, keserek ayırmak), abtrocknen (kurulamak), abbeißen (dişle koparmak), abkratzen (kazımak).

a) Wann fährt der Zug ab? / Tren ne zaman kalkıyor?

b) Morgen hole ich meinen Sohn vom Bahnhof ab.
/ Yarın oğlumun istasyondan alacağım.

c) Die Hausfrau hat das Geschirr abgetrocknet.
/ Ev hanımı bulaşıkları kuruladı.

2- Aşağıya inme;

absteigen (inmek, düşmek), abfallen (kopup düşmek), absitzen (attan, bisikletten inmek), abstürzen (yüksek bir yerden düşmek), abspringen (atlamak, sıçramak, kopmak), abkühlen (serinlemek), abrunden (hesabı alta yuvarlamak).

a) Der Hubschrauber des iranischen Präsidenten ist abgestürzt.
/İran cumhurbaşkanının helikopteri düştü.

b) Im Herbst fallen die letzten Blätter ab.
/ Sonbaharda son yapraklar dökülür.

c) Das Kind sprang ins Wasser ab, um sich abzukühlen.
/ Çocuk serinlemek için suya atladı.

3- Olumsuzlaştırma;

absagen (iptal etmek, gelemeyeceğini bildirmek), abmelden (kaydını sildirmek), abbestellen (siparişi iptal etmek), abbinden (çözmek), abbauen (sökme, yıkmak), ablehnen (reddetmek), abschrauben (vidasını sökme), abmontieren (makineyi sökme), ableben (ölmek).

- a) Die Besprechung wurde abgesagt. / Toplantı iptal edildi.
- b) Er hat das Zeitungsabonnement abbestellt. / Gazete aboneliğini iptal etti.
- c) Die Arbeiter lehnten den Vorschlag des Geschäftsführers ab.
/ İşçiler işverenin teklifini reddettiler.

4- Sonlandırma;

ablöschen (söndürmek), abschalten (cereyanı kesmek), abstellen (gazı, suyu kapamak), abblenden (farı söndürmek), , aburteilen (mahkum etmek), abberufen (görevden almak), abrüsten (silahsızlandırmak, azaltmak), abpfeifen (oyunu durdurmak), abessen (yiyip bitirmek).

- a) Du musst den Strom abschalten.
/ Elektriği kapatmalısın.
- b) Der Schiedsrichter pfeift die Partie ab.
/ Hakem oyunu durduruyor.
- c) Die israelische Botschafterin wurde abberufen.
/ İsrail büyükelçisi görevden alındı.

5- Öykünme;

abschreiben (bakarak yazmak, kopya çekmek), abmalen (resmin aynısını yapmak), abbilden (kopyasını çıkarmak), abzeichnen (bir resmi kopya ederek çizmek, paraf etmek).

- a) Der Schüler versuchte bei der Prüfung abzuschreiben.
/ Öğrenci sınavda kopya çekmeye çalıştı.
- b) Sie hatte eine Vorlage, von der sie abmalen konnte.
/ Çizim yapabileceği bir örneği vardı.
- c) An der Wand hing ein Foto, auf dem der Staatspräsident abgebildet war.
/ Duvarda devlet başkanını betimleyen bir fotoğraf vardı.

6- Güçlendirme;

abbezahlen (tamamını ödemek), abbrennen (tamamen yakmak) abbremsen (ani fren yapmak), abändern (düzeltmek), abdunkeln (karartmak), abfrieren (donmak), abküssen (öpücüklerle boğmak), absuchen (iyice aramak), absterben (nesli tükenmek), abzwingen (zorlayarak kabul ettirmek), sich abarbeiten (gece gündüz çalışmak), abnutzen (kullanarak eskitmek), abhandeln (bir konuyu derinlemesine ele almak).

- a) Das Haus ist abgebrannt, bevor die Feuerwehr kam.
İtfaiye gelmeden önce ev tamamen yandı.
- b) Der Polizist suchte die Wohnung der Migranten ab.
/ Polis göçmenlerin evini köşe bucak aradı.
- c) Das Thema muss abgehandelt werden.
/ Konu her yönüyle ele alınmak zorunda.

Ab- ekinin birleştiği temel fiillere yüklediği anlamlar yukarıda sınıflandırılmıştır. Bir fiilin birden çok anlamı ve kullanım değeri vardır. Bu sınıflandırmada en belirgin anlam özellikleri vurgulanmıştır. Bazı fiilleri birden çok gruba yerleştirmek mümkün olabilir. Az da olsa bazı fiillerin anlam özellikleri bu sınıflandırmanın

dışına taşabilmektedir. Ancak ab- ekinin birleştiği temel fiillere yüklediği anlamlar temel olarak sınıflandırmada yer almıştır. Temel anlamları “ayrılma, aşağı yönelme, olumsuzlama, sonlandırma” olarak değerlendirmek mümkündür. Daha ayrıntılı incelendiği zaman pek çok alt başlık bu temel anlamların içine yerleştirilebilir. Ab- önekli ayrılan fiiller anlam özellikleri açısından incelendiğinde, ab- ekinin birleştiği temel fiilin anlamını tamamen değiştirmedeği, temel fiil ile anlam etkileşimi kurarak, ona yeni bir kullanım değeri eklediği görülmektedir. Önekin bu özelliği bir yandan dil kullanıcılarına kolaylık sağlamakta, diğer yandan sözcüğünün zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç

Almanca ab- önekli fiillerin ele alındığı ve ab- ekinin temel fiillere yüklediği anlam özelliklerinin incelendiği bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

- Almanca sözcük yapımında eklerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle önekler yeni fiil yapımında yaygın olarak kullanılmaktadır. Önekler biçimsel, sözdizimsel ve anlamsal özelliklerine göre ikiye ayrılmıştır. Çoğunlukla ilgeçlerden oluşan ve sözcük anlamı taşıyan önekler ile tek başına anlamı olmayan, genelde bir hece olarak karşımıza çıkan öneklerin birleşim özellikleri farklıdır. Bu farklılık nedeniyle önekli fiiller “ayrılan” ve “ayrılmayan” fiiller olarak iki başlıkta incelenmektedir.
- Almanca ab- önekli fiiller çok yaygın olarak kullanılmasına karşın, yabancı dil olarak Almanca öğretiminde yeterince ele alındığı söylenemez. Almanca yabancı dil olarak öğrenenler daha çok temel fiillere odaklanmaktadır. Bu durum bir yandan dil öğrenenlerin sözcük dağarcığını kısıtlamakta, öte yandan dilin anlatım olanaklarından yararlanamamaları sonucunu doğurmaktadır.
- “Ab” bağımsız bir biçimdir. Tek başına anlamı vardır. İlgeç, belirteç ve önek olarak kullanılabilir. Bir yer ve zaman bağlamında, başlama, ayrılma, uzaklaşma, aşağı yönelme gibi anlamlar taşır. Fiil öneki olarak kullanıldığında bu anlamları birleştiği temel fiile aktarır. Temel fiilin anlamını tamamen değiştirmez. Fiilin kendi anlamı ile etkileşerek, ona yeni anlam özellikleri kazandırır. Örneğin, “holen” (almak), “abholen” (gidip almak), “lesen” (okumak), “ablesen” (bakarak okumak), “fallen” (düşmek), “abfallen” (kopup düşmek), “binden” (bağlamak), “abbinden” (bağını çözmek) vb. Almanca önekli fiiller arasında sayısal olarak en çok ab öneki ile yapılan fiil bulunmaktadır. Bu nedenle ab- önekli fiillerin her yönüyle incelenmesi yabancı dil öğrenenlere katkı sağlayacaktır.
- Ab- öneki birleştiği temel fiile anlamsal olarak, ayrılma, uzaklaşma, aşağıya inme, olumsuzlaştırma, sonlandırma ve güçlendirme işlevlerini yüklemektedir.

Almanca çekimli bir dil olmasına karşın eklerle sözcük yapımı önemli bir yer tutmaktadır. Temel fiil ile birleşen önekler az sözcük ile çok anlam aktarma işlevini sağlamaktadır. Yabancı dil olarak Almanca öğretiminde eklerle sözcük yapımına, bu bağlamda önekli fiillere daha çok yer verilmesi, yabancı dil öğrenmede başarıyı artıracaktır. Bu düşüncelerle önekler üzerine yapılacak çalışmaların dil öğretimine önemli katkıları olacağı görülmektedir.

Kaynaklar

Bağatır, G., Balcı, T., Wegener, R., Kaçar, E. & Balcı, H. (2016). Die Relevanz der verbalen Präfixbildungen Im DaF-Unterricht. *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 11(3), 389-404.

Balcı, T., Aksöz, A.S. & Serindağ, E. (2010). *Almanca Yalın Eylemlerden Türetilen Önekli Eylemler Sözlüğü: Wörterbuch deverbaler deutscher Verbpräfigierungen*. Adana: Ulusoy Matbaası.

- Bußmann, H. (2002). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Duden Band 4 (1995). *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Mannheim: Dudenverlag.
- Eichinger, L. M. (2000). *Deutsche Wortbildung. Eine Einführung*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Engel, U. (1996). *Deutsche Grammatik*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Erben, J. (2000). *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Fleischer, W. & Barz, I. (2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Berlin: Walter De Gruyter.
- Helbig, G. & Buscha, J. (1988). *Deutsche Grammatik*. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht, Leipzig: Veb Verlag Enzyklopädie.
- Mungan, G. (1986). *Die semantische Interaktion zwischen dem präfigierenden Verbzusatz und dem Simplex bei deutschen Partikel- und Präfixverben*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Mater, E. (1966). *Deutsche Verben 1*, Alphabetisches Gesamtverzeichnis. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Lohde, M. (2006). *Wortbildung des modernen Deutschen*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Schmitz, W. (1973). *Übungen zu Synonymen Verben*. München: Max Hueber Verlag.
- Ülkü, V. (1980). *Affixale Wortbildung im Deutschen und Türkischen. Ein Beitrag zur deutsch-türkischen kontrastiven Grammatik*. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları 294
- Wahrig (1986). *Wahrig Deutsches Wörterbuch*. München: Mosaik Verlag.